

Lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä laiksi terveydenhuoltolain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

**Viite: Sosiaali- ja terveysvaliokunta tiistai 21.10.2025 klo 12.30 / HE 118/2025 vp / Asian-
tuntijapyyntö**

Kiitän Sosiaali- ja terveysvaliokuntaa mahdollisuudesta lausua eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä laiksi terveydenhuoltolain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi. Nuorisotutkijana lausuntoni keskittyy nuorisolain mukaisesti kaikkiin alle 29-vuotiaisiin, mutta erityisesti yläkouluikäisiin ja sitä vanhempiin nuoriin. Olen tutustunut huolellisesti Lapsiasiavaltuutetun jättämään lausuntoon aiheesta (LAPS/145/2025, 20.10.2025) ja olen hyvin vahvasti samassa linjassa heidän lausuntonsa kanssa, keskittyen ja joltain osin täydentäen heidän näkemyksiään täysi-ikäisiin nuoriin.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että neuvolaa, koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoa ja lasten sekä nuorten suun terveydenhuoltoa koskevia terveydenhuoltolain säännöksiä muutettaisiin siten, että laissa ei enää säädettäisi tarkoista ajankohdista, jolloin terveystarkastukset on toteutettava. Terveystarkastusten ajankohdista ja sisällöistä säädettäisiin jatkossa asetuksessa. Lisäksi ehdotetaan, että oppivelvollisuusikäisten opiskeluterveydenhuoltoon sisältyisi jatkossa Puolustusvoimien ennakkoterveystarkastus sinä vuonna, kun opiskelija täyttää 18 vuotta. Yli 18-vuotiaiden opiskelijoiden terveystarkastus ehdotetaan muutettavaksi tarpeen mukaan tehtäväksi. Esityksellä säädettäisiin myös sähköisestä terveystarkastuksesta, jota käytetään opiskeluterveydenhuollossa ja hyödynnetään laadittaessa ehdotusta arvioksi palveluskelpoisuudesta.

Ehdotetut muutokset perustuvat pääministeri Orpon hallitusohjelmaan, jonka mukaan hallitus päivittää säädökset neuvolan, kouluterveydenhuollon ja muiden ikäryhmälle tarkoitettujen palvelujen osalta lisäten palvelujen vaikuttavuutta. Tavoitteena on terveystarkastusten vaikuttavuuden lisääminen kohdentamalla palveluja aiempaa paremmin yksilöllisen tarpeen mukaan digitalisaation ja sähköisten palvelujen avulla. (HE s. 5.)

- Hämmennystä herättää se ristiriita, että esityksen tavoitteena on parantaa palvelujen vaikuttavuutta, mutta samaan aikaan sillä ei esityksen mukaan ole suoria ja välittömiä vaikutuksia lapsiin ja nuoriin.
- Sääntelyn siirtämisestä laista asetuksen tasolle herää kysymys, onko tarkoituksena se, että jatkossa terveystarkastusten ajankohtia ja sisältöä voidaan joustavammin ja nopeammassa aikataulussa muuttaa. Tämä voi heikentää luottamusta siihen, että opiskeluterveydenhuollon palvelut säilyvät kattavina, laadukkaina ja universaaleina palveluina.

- Nuorisotutkimuksellisen tiedon pohjalta on tärkeää, että laajojen terveystarkastusten yhteydessä koulusta tietoja pyydetessä otetaan huomioon myös nuoren mielipide, ja että tietojen pyytämiseen saadaan alle 15-vuotiaiden nuorten kohdalla huoltajien suostumuksen ohella myös nuoren suostumus.
- Sähköisen terveystarkastuksen sisältämistä tiedoista ja niiden perusteella tehtävistä päätelmistä tulee säätää tarkemmin. Arkaluonteisten henkilötietojen käsittely tulee rajata vain välttämättömiin tietoihin.

Hallituksen esityksessä on kuvattu muutosten vaikutuksia lapsiin ja nuoriin varsin laajasti (s. 47–51). Vaikutusarvioinnissa korostetaan vahvasti yksilöllisten terveystarkastusten merkitystä ennaltaehkäisevässä työssä. Kohdassa todetaan (s. 48), että ehdotuksella ”ei ole suoria ja välittömiä vaikutuksia lapsiin. Esityksellä ei ole tarkoitus muuttaa neuvolan ja kouluterveydenhuollon sekä suun terveydenhuollon lääketieteelliseen ja hammaslääketieteelliseen tietoon sekä kasvun ja kehityksen seurannan kannalta tärkeäksi arvioitua järjestelmää määräaikaista eikä tarpeen mukaisista tarkastuksista ja seurannasta”. Vaikka sanottu sinänsä pitänee ainakin suurin piirtein paikkansa, herättää se hieman hämmennystä. Sääntelyn siirtämistä lain tasolta asetuksen tasolle perustellaan sillä, että esityksen tavoitteena on nimenomaan parantaa palvelujen vaikuttavuutta. Kyse on muutoksesta, joka nimenomaa koskee nuorten palveluita ja niiden vaikuttavuutta.

Epäselväksi jää, miksi neuvolan ja kouluterveyden tarkastuksia koskevat muutokset ylipäätään tehdään siirtämällä sääntelyä asetustasolle. Herää kysymys, onko tarkoituksena se, että jatkossa terveystarkastusten ajankohtia ja sisältöä voidaan joustavammin ja nopeammassa aikataulussa muuttaa. Tähän myös itse asiassa vastataan hallituksen esityksessä kohdassa 12 (s. 101), jossa todetaan, että asetustasoinen sääntely mahdollistaa terveystarkastusten ajankohdan muuttamisen joustavammalla tavalla kuin lakiin tehtävät muutokset eli ilman eduskunnan myötävaikutusta. Riskinä on, että muutoksia tehdään ilman huolellista vaikutusten arviointia ja vedoten esimerkiksi taloudellisiin säästötarpeisiin ja hyvinvointialueiden sopeuttamistoimiin, jolloin lapsen oikeuksien ja nuoren hyvinvoinnin varmistaminen jää taka-alalle. Valittu sääntelyratkaisu voi heikentää luottamusta siihen, että jatkossakin Suomessa on saatavilla ja saavutettavissa kaikille nuorille tarkoitetut kattavat ja laadukkaat terveystarkastukset.

Sinänsä esityksellä voi olla myönteisiä vaikutuksia nuoriin. Esityksessä todetaan (s. 49), että asetustasolle sisällytettävät tarkemmat ajankohdat sitoisivat kaikkia hyvinvointialueita, jolloin alueellisesti riittävät sosiaali- ja terveystarkastukset toteutuisivat jatkossa alueellisesti yhdenvertaisesti.

Kouluterveydenhuollon määräaikaisten terveystarkastusten lukumäärät näyttäisivät säilyvän ennallaan ja kouluikäisten terveystarkastusten ajankohdat näyttäisivät säilyvän ennallaan. Näyttäisi siis siltä, että terveystarkastukset mahdollistaisivat nykyisen kaltaisesti lapsen terveyden ja hyvinvoinnin seurannan ja varhaisen puuttumisen. Niin ikään esimerkiksi kansallisen rokotushjelman toteuttaminen ei vaarantuisi.

Kouluikäisten suun terveydenhuollon tarkastusten ajankohdista säädettäisiin jatkossa vuosiluokkien sijaan lapsen iän mukaisesti. Lisäksi uudessa asetuksessa säädettäisiin yhdestä lisätarkastuksesta yhdeksän vuoden iässä, joka esityksen mukaan on oikomishoidon kannalta kriittinen. Tämä sääntely tukee lapsen suun terveyttä nykyistä vastaavalla tavalla ja lisätarkastus vielä parantaa niiden lasten tilannetta, joilla oikomishoidon tarvetta on.

Nuoren itsemääräämisoikeudesta on tärkeää huolehtia terveydenhuollossa. Esityksessä ehdotetaan, että terveydenhuoltolakiin (15 a § 3 momentti) siirretään aiemmin asetuksen tasolla ollut säännös, jonka mukaan oppilaan laajaan terveystarkastukseen on oikeus sisällyttää huoltajan tai muun laillisen edustajan kirjallisella suostumuksella koulun opettajan tai luokanvalvojan arvio oppilaan oppimisesta, kehityksestä ja hyvinvoinnista koulussa.

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992, jälj. potilaslaki, 7 §) mukaan alaikäisen potilaan mielipide hoitotoimenpiteeseen on selvitettävä silloin, kun se on hänen ikänsä ja kehitystasoonsa nähden mahdollista. Jos alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Potilaslain säännökset sitovat myös kouluterveydenhuoltoa. Olisikin erinomaista, että säännöstä täydennettäisiin siten, että laajaa terveystarkastukseen sisällytettävää arviota pyydetessä selvitetään myös oppilaan mielipide ja jos katsotaan, että oppilas on ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenevä ymmärtämään asian merkityksen, arvion pyytämiseen tulisi saada myös oppilaan suostumus.

Vaikka 15 a §:n 3 momentissa todetaan, että opiskeluhuoltopalveluissa on tehtävä yhteistyötä muun muassa oppilaan huoltajien sekä oppilaiden ja opiskelijoiden kanssa, kyseinen säännös ei ohjaa riittävän tarkasti pyytämään oppilaan suostumusta näissä tilanteissa. Pääsääntöisesti vaatimus suostumuksesta koskisi yläkouluikäisiä ja toisella asteella opiskelevia lapsia, mutta lapsen kykyä antaa oma suostumuksensa tulee arvioida jokaisen lapsen kohdalla yksilöllisesti. Lapsen mielipiteen selvittäminen ja huomioonottaminen koskee kaikkia oppivelvollisuusikäisiä lapsia. Huomattakoon vielä, että huoltajan (tai lapsen) suostumuksen puute ei estä terveydenhuollon ammattilaista pyytämästä opettajan tai luokanvalvojan edellä mainittua arviota, jos se on välttämätöntä terveyden- ja sairaanhoidon tai tuen tarpeen arvioimiseksi sekä niiden järjestämiseksi ja toteuttamiseksi (ehdotettu 15 a § 4 momentti).

Kannatan hallituksen esityksen ehdotuksia sähköisestä terveystarkastuksesta ja palvelukelpoisuuden arvioinnin tekemisestä opiskeluterveydenhuollon terveystarkastuksen yhteydessä. Eriyistä huomiota on kiinnitettävä arkaluonteisten terveystietojen käsittelyyn sähköisen terveystarkastuksen yhteydessä. Terveydenhuoltolain uuden 70 a § 3 momentin mukaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) määrittelee sähköisen terveystarkastuksen tietosisällön ja terveystarkastuksen tarvetta koskevat päättelysäännöt. Ehdotetun säännöksen perusteluista ei löydy riittävää selontekoa, mitä tietoja ja missä laajuudessa on tarkoitus kerätä ja mitä niistä tulisi voida päätellä. Terveystarkastuksessa käsitellään terveystietoja, jotka luokitellaan arkaluonteisiksi tiedoiksi ja joita on suojeltava erityisen tarkasti (EU:n yleinen tietosuoja-asetus 2016/679). Arkaluonteisia terveystietoja tulee kerätä vain silloin ja siinä määrin, kun ne ovat välttämättömiä.

Perustuslakivaliokunta on esimerkiksi sosiaali- ja terveystietojen sähköisestä käsittelystä annetun lain (703/2023) säätämisen yhteydessä korostanut, että ”arkaluonteisten tietojen käsittely on rajattava täsmällisillä ja tarkkarajaisilla säännöksillä vain välttämättömään ja sääntelyn on oltava tietosuojasetuksen mahdollistamissa puitteissa yksityiskohtaista ja kattavaa” (PeVL 4/2021 vp). Nyt ehdotettu sääntely ei täytä näitä vaatimuksia, vaan jättää laajan harkintavallan THL:lle terveystietojen tietosisällöstä ja miten tietoja hyödynnetään.

Helsingissä 29.10.2025

Sofia Laine,

Nuorisotutkimuksen dosentti, Tampereen yliopisto